

بررسی رابطه بین هوش معنوی، نگرش و میزان التزام عملی به نماز در بین دانشجویان دانشگاه پیام نور مرکز بافق

طیبه غلامزاده بافقی^۱

چکیده :

هدف از این پژوهش ، بررسی رابطه بین هوش معنوی و التزام عملی به نماز در بین دانشجویان دانشگاه پیام نور می باشد . نمونه پژوهش شامل ۸۰ نفر از دانشجویان مقطع کارشناسی رشته های علوم انسانی است که به صورت تصادفی انتخاب شده اند . جهت جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه هوش معنوی و پرسشنامه میزان التزام عملی به نماز که از چهار زیر مقیاس تشکیل شده ؛ استفاده گردیده است . روش تحقیق ، توصیفی – همبستگی می باشد . در این تحقیق، متناسب با متغیرهای مورد مطالعه و نوع داده های جمع آوری شده ، به منظور توصیف آنان از شاخص های

۱ . عضو هیئت علمی رشته علوم تربیتی دانشگاه پیام نور مرکز بافق Email:t.gholamzade@yahoo.com

میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر نمره‌ها استفاده شد. در مرحله تحلیل آماری، با توجه به ماهیت مقیاس اندازه‌گیری که از نوع فاصله‌ای است جهت تحلیل داده‌ها از روش تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی، همبستگی پیرسون و تحلیل واریانس استفاده شد. سطح معناداری آزمون برابر با (۰.۰۱) و سطح اطمینان برابر با (۰.۹۹) در نظر گرفته شده است. نتایج نشان می‌دهد که رابطه بین هوش معنوی و میزان التزام عملی به نماز معنادار است. با توجه به علامت ضریب همبستگی که مثبت است، رابطه بین دو متغیر مستقیم است. با توجه به سطح معناداری که در همه مولفه‌ها کمتر از خطای مفروض در پژوهش (۰.۰۱) می‌باشد رابطه بین هوش معنوی و مولفه‌های التزام عملی به نماز، معنادار و مستقیم است. به عبارت دیگر با افزایش میزان هوش معنوی همه مولفه‌های مقیاس التزام عملی به نماز نیز افزایش می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: معنویت، هوش، هوش معنوی، التزام عملی به نماز

مقدمه

واژه "Spirituality" (معنویت) از کلمه لاتین " Spiritus " به معنای نفس مشتق شده که آن نیز خود از "Spirare" به معنای دمیدن یا نفس کشیدن مشتق می شود . واژه "Spiritualitus" (معنویت) از اوایل قرن پنجم به کار می رفته است . از آغاز قرن دوازدهم ، این واژه آرام آرام معنای ضمنی با کاربرد واقعی روانی به خود گرفت که در مقابل جسمانیت یا مادیت قرار داشت . این واژه در قرن هجده و نوزده رو به افول گذاشت و تنها در قرن بیستم دوباره در معنای اصلی دینی یا عبادی خود آشکار گشت . این واژه که عمدتاً نویسندگان فرانسوی آن را دوباره رواج دادند ، به تدریج در مجموعه گسترده ای از صورت های ویژه به کار رفت (عبداله زاده و همکاران ، ۱۳۸۸) . برای مدت های طولانی ، مطالعه دین او معنویت در روان شناسی مورد توجه چندانی نبوده است . پارگامنت^۲ و ساندرز^۳(۲۰۰۷) دلیل این مسئله را این چنین مطرح می کنند ؛ اول اینکه بعضی از روان شناسان معتقدند که روان شناسی یک علم است و از روش های علمی دقیق استفاده می کند ، اما علوم دینی ، بیشتر جنبه فلسفی دارند . دوم اینکه موضوعات دینی گاهی با روح گرایی ، مسمرسیم یا امور خرافی همراه است . در نهایت به این دلیل که در قرن بیستم دو

^۱-Religion

^۲-Pargament

^۳- Saunders

دیدگاه روانکاوی و رفتارگرایی دو رویکرد غالب در روان شناسی بودند و این دو دیدگاه نیز تجربه دینی را نادیده می گرفتند، بنابراین مطالعات دین و معنویت کمتر مورد توجه روانشناسی قرار گرفت. اما در دو دهه اخیر روانشناسی دین و مطالعه موضوعات معنوی به طور فزاینده ای مورد توجه روان شناسان قرار گرفته است (رجایی، ۱۳۸۹). بر طبق نظر براد فورد (۱۹۹۵) معنویت به بخش های قابل اداره، تقسیم می شود: معنویت انسانی - کلیت عاطفی، شناختی و حسی خود. معنویت صمیمانه - تشکیل زندگی مذهبی هماهنگ و شخصی؛ و معنویت عملی - مشارکت در زندگی روزمره ی شخصی و عمومی (کرامپتون ۲، ۱۹۹۹). معنویت به عنوان یکی از ابعاد انسانیت شامل آگاهی و خودشناسی می شود. معنویت نیاز فراتر رفتن از خود در زندگی روزمره و یکپارچه شدن با کسی غیر از خودمان است. این آگاهی ممکن است منجر به تجربه ای شود که فراتر از خودمان است. آموزش ۳ تلاش کرد معنویت را بر اساس تعریف گاردنر ۴ از هوش، در چارچوب هوش مطرح نماید. وی معتقد است معنویت می تواند شکلی از هوش، تلقی شود؛ زیرا عملکرد و سازگاری فرد را پیش بینی می کند و قابلیت هایی را مطرح می کند که افراد را قادر می سازد به حل مسائل بپردازند و به اهدافشان دسترسی داشته باشند (غباری بناب و همکاران، ۱۳۸۶). زوهار ۵ سرمایه معنوی را به عنوان ثروت، قدرت و نفوذ تعریف می کند که با عمل براساس دریافت عمیق معنا، عمیق ترین ارزش هایمان و دریافت اهداف بالاتر بدست می آوریم. همه ی اینها از طریق زندگی اختصاص داده شده به خدمت، بهتر بیان می شود. براساس این تعریف، هوش معنوی ۶ هوشی است که بر اساس سرمایه ی معنوی ساخته می شود (زوهار، ۲۰۱۰، ۳). تجارب معنوی بینشی عمیق و دیدگاهی جدید برای زندگی بشر ایجاد می کند و این بینش و دیدگاه، شخص را قادر می سازد که در کارها مسئولیت پذیر بوده و راه حل های جدیدی را براساس روش های خلاقانه، انتخاب کند (زوهار و مارشال ۷، ۲۰۰۰). نتایج پژوهشی نشان می دهد که معنویت به والدین کمک می کند که بر سلامت سلامت ذهنی فرزندان، تأثیر گذار باشند. همچنین والدینی که در فعالیت های کلیسا بیشتر مشارکت دارند؛ در روابط زناشویی، هماهنگ تر بوده و مهارت های والدینی بهتری دارند)

¹-Bradford

²-Crompton

³-Emmons

⁴-Gardner

⁵-Zohar

⁶-Spiritual Intelligence

⁷-Zohar and Marshall

محمدیاری (۲۰۱۲). ما اساس معنویت اسلامی (آنچنانکه در قرآن بیان شده) تحقق یگانگی، براساس مدل نبوتی و با کمک پیامبر است. هدف از این معنویت، زینت یافتن به ویژگی های الهی از طریق دستیابی به خصوصیات است که بوسیله پیامبر و به کمک روش ها، توفیق عمل او (پیامبر) و وحی قرآنی بیان می شوند. زندگی معنوی مبتنی بر ترس محترمانه از خدا و اطاعت از اراده او و عشق به خداست؛ آنچنانکه قرآن به آن اشاره دارد «او آن ها را دوست می دارد و آن ها نیز او را دوست می دارند» (نصر، ۱۹۸۷). برخی از روان شناسان معنویت را تلاش همواره ی بشر برای پاسخ به چراهای زندگی تعریف کرده اند. بکارگیری بهینه ی قوه ی خلاقیت و کنجکاو ی برای یافتن دلایل موجود و مرتبط با زیستن و زندگی، و در نتیجه تکامل، بخش مهمی از معنویت است. بدین سان، رشد معنوی زمانی آغاز می شود که کودک به دنبال دلیل می گردد و درباره ی پدیده های پیرامون خود کنکاش و پرسش می کند. سپس همگام با رشد شناختی و عقلانی، پرسش های پیچیده تری شکل می گیرد. با این همه، پژوهش های فراوانی نشان داده است که معنویت بنیاد و پایه ی نهادهای مذهبی است و اصولا معنویت حس پیوسته ی فرد در ارتباط با خود، جهان، دیگران و دنیای بالا است (صمدی، ۱۳۸۵). معنویت همچنین به عنوان موضوعی خاص، نقشی هدایت گر و منحصر به فرد داشته و برای بسیاری از مردم که ویژگی های شخصی بی همتای خود را جهت دستیابی به موفقیت و قدرت در فرهنگ های فردگرایانه ی هم نوا منحرف نموده اند، از اهمیت خاصی برخوردار است. در واقع معنویت به آنها کمک می کند تا ضمن بهبود نگرش خود نسبت به زندگی، آرامش درونی خود را بدست آورده و شیوه هایی را برای بهبود آن بیابند. توجه به معنویت، پژوهشگران را ترغیب نمود تا مفاهیم جدید مرتبط با معنویت را تعریف و مؤلفه های آن ها را تبیین نمایند. از جمله مفاهیمی که در نتیجه توجه پژوهشگران به این حوزه، در قرن بیستم مطرح گردیده است، مفهوم هوش معنوی است (گودرزی، سهرابی و فرخی، ۱۳۹۱). هوش، مجموعه توانایی هایی است که برای حل مسئله و ایجاد محصولات جدیدی که در یک نظام فرهنگی، ارزشمند تلقی می گردد، به کار گرفته می شود (مهرابی، ۱۳۹۲). گاردنر هوش را مجموعه ای از توانایی هایی می داند که برای حل مسئله و ایجاد محصولات جدیدی که در یک فرهنگ، ارزشمند تلقی می شوند، بکار می رود. از نظر وی انواع نه گانه هوش عبارتند از: هوش زبانی، موسیقایی، منطقی-ریاضی، فضایی، بدنی-حرکتی، هوش های فردی، طبیعی و هوش وجودی که شامل ظرفیت مطرح کردن سؤالات وجودی است (حق شناس و همکاران، ۱۳۸۹).

هوش معنوی شکل دیگری از هوش است که گاردنر در نظر گرفته است. گاردنر وجود موضوعات معنوی مانند زندگی معنوی، ظرفیت معنوی و احساس معنوی را پذیرفته است. همچنین

تأکید می کند که دلیلی برای رد حوزه ی معنوی در مطالعه ی روانشناسی وجود ندارد (هالاما و استریزنس ۱، ۲۰۰۴). هوش معنوی یکی از انواع هوش های چندگانه است که به طور مستقل می تواند رشد و توسعه یابد و نیازمند شیوه های مختلف شناخت و وحدت زندگی درونی ذهن و روح با زندگی در دنیای هستی است. هوش معنوی می تواند به وسیله تلاش، جستجو و تمرین پرورش یابد (وگان ۲، ۲۰۰۷). از نظر امونز هوش معنوی مجموعه ای از توانایی ها برای بهره گیری از منابع دینی و مفهومی است (زارع، پدram و شیروانیان، ۱۳۹۰). هوش معنوی ممکن است در قالب های صداقت، دلسوزی، توجه به تمام سطوح هوشیاری، همدردی متقابل، وجود حس، مبنی بر این که نقش مهمی در یک کل وسیع تر دارد، بخشش و خیرخواهی معنوی و عملی، در جستجوی سازگاری و هم سطح شدن با طبیعت و کل هستی، راحت بودن در تنهایی، بدون داشتن احساس تنهایی مشاهده شود (امونز، ۲۰۰۰). هوش معنوی فراتر از بهره ی هوشی و هوش هیجانی است که می تواند ظرفیت مان را برای بینش، معنا، ارزش، درک و شهود و عقاید و اعمال بعدی گسترش دهد (کدخدا و جهانی، ۲۰۱۲). ادواردز^۳ معتقد است داشتن هوش معنوی بالا با داشتن اطلاعاتی در مورد هوش معنوی متفاوت است. این تمایز، فاصله میان دانش عملی و دانش نظری را مطرح می کند. لذا نباید داشتن دانش وسیع در مورد مسائل معنوی و تمرین های آن ها را هم ردیف دستیابی به هوش معنوی از طریق عبادت و تعمق برای حل مسائل اخلاقی دانست؛ هرچند می توان گفت برای بهره مندی مؤثر از معنویت، داشتن توأمان دانش نظری و عملی لازم می باشد (همان منبع، ۱۳۸۶). ویژگی هایی که لازمه ی هوش معنوی هستند احتمالاً در کنار توانایی ها و فعالیت های دیگری قرار دارند که عبارتند از: دعا کردن، تعمق رویاها و تحلیل رویاها، باورها و ارزش های دینی و معنوی، شناخت و مهارت در فهم و تفسیر مفاهیم مقدس و توانایی داشتن حالات فراروندگی مانند آزار نرساندن. همچنین مسائل معنوی ممکن است شامل مواردی از قبیل تفکر در مورد سؤالات وجودی مانند وجود زندگی پس از مرگ، جستجوی معنا در زندگی، تعمق مؤثر، رشد حس هدفمندی در زندگی، رشد رابطه با خود هماهنگی با قدرت برتر و نقش آن در زندگی خود باشد (همان منبع، ۱۳۸۹). این ویژگی ها را می توان در نمازگزاران نیز یافت (نگارنده). جوانانی که پیوسته با حضور قلب، نماز می خوانند و در نمازهای خود به منبع قدرت و منشأ رحمت، توجه دارند و روح خود را به او مرتبط می سازند؛ قدرت روح و روح توکل خود را بالا می برند، در برابر سختی ها و ناملازمات صبور و مقاوم و به هنگام برخورداری از خیرات، دست و دل باز و بخشنده

¹-Halama & Strizenec

²-Vaughan

³-Edwards

هستند . نماز اجازه نمی دهد که روح و روان شان به ضعف و زبونی کشیده شود . قرآن تأکید می کند فقط نمازگزارانی که پیوسته نماز می خوانند و بر نمازهای خود مواظبت دارند ، صاحب روح و روانی مقاوم و پرتوان می گردند (امیدی ارجنگی ، ۱۳۸۱) .

راز عبادت - همچون نماز - چیزی است که به عالم ملکوت و برتر از آن برمی گردد ؛ آنچه به درون و باطن مربوط می شود . اما حکمت عبادت ، همان هدف و نتیجه ای است که بر آن مترتب می گردد ، از قبیل عروج ، نجات از ناشکیبایی ، و... اما ادب نماز ، مسائلی است که به اوصاف و احوال نمازگزار بازگشت می کند که باید حضور قلب و خشوع قالب داشته باشد ، پیوسته در ذکر باشد و از توجه به غیر معبود ، خود را حفظ کند (جوادی آملی ، ۱۳۸۶) . بر این اساس می توان ویژگی های هوش معنوی را در اسرار و حکمت و ادب نماز و حالات فرد نمازگزار نیز ، مشاهده نمود (نگارنده) . مطالعات گوناگون نشان داده اند بین سلامت جسم ، سلامت معنوی ، معنا در زندگی و دعا (نماز) ارتباط مثبت وجود دارد (شهریاری پور و همکاران ، ۱۳۹۲) . در رابطه با هوش معنوی ، پژوهش های متعددی در داخل و خارج از کشور صورت گرفته است و ارتباط آن ، با متغیرهای مختلف بررسی شده است (نگارنده) . در بین تحقیقات خارجی ، پژوهشی با عنوان « شادی تأهل به عنوان تابعی از هوش معنوی » انجام شد که نتایج تحقیق بر نقش هوش معنوی در رضایت زناشویی تأکید داشت (الکس و همکاران ۱ (۲۰۱۱) به نقل از آرزو حسین دخت و همکاران (۱۳۹۲) . کورش امرایی و همکارانش (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان « رابطه بین ویژگی های شخصیتی و هوش معنوی در بین دانشجویان » ، به این نتیجه رسیدند که ویژگی های شخصیتی جزء عواملی هستند که نقش قابل توجهی در هوش معنوی افراد دارند . امیر مسعود رستمی و هایده چراغعلی (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان « پیش بینی رضایت زناشویی براساس هوش معنوی » ، به این نتیجه رسیدند که اعتقادات مذهبی نقش مهمی در حل تعارضات زناشویی بازی می کنند . شهریاری پور و همکارانش (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان « بررسی رابطه میان نگرش و التزام عملی به نماز با مسئولیت پذیری دانشجویان » ، به این نتیجه رسیدند که بین التزام عملی به نماز و مسئولیت پذیری ، رابطه ی معناداری وجود دارد و نگرش و التزام عملی به نماز و ابعاد آن ، توانایی پیش بینی مسئولیت پذیری و افزایش اثربخشی آن را نیز دارد. هرکسی دلبسته به چیزی و کاری و پیرو اراده و همتی است ، و مادام که دلبسته امری است و به آن اهتمام می ورزد ، دلش در آن حاضر است و به آن توجه دارد . برای حضور دل در نماز و انصراف از امور دنیایی تنها یک راه موجود است و آن اهتمام به امر نماز است و

همت شخص صرف نماز نمی گردد مگر یقین کند که آخرت برای او بهتر و پاینده تر است و نماز ، وسیله ای برای رسیدن به آن می باشد (راشدی ، ۱۳۸۰، ج ۱) .

اما سؤالاتی که این پژوهش ، در صدد پاسخگویی به آن می باشد و تا حدودی نسبت به پژوهش های گذشته ، بدیع و نوآورانه است این است که ؛ چه رابطه ای بین هوش معنوی و میزان التزام عملی به نماز وجود دارد ؟ با توجه به تمام ویژگی هایی که تاکنون در رابطه با هوش معنوی مطرح گردیده است ؛ برخورداری از هوش معنوی ، تا چه حد می تواند در التزام و تعهد عملی افراد به انجام فریضه نماز موثر باشد و پایبندی به ادای فریضه ی نماز را نیز می توان به عنوان یکی از ویژگی های افرادی که از هوش معنوی بالایی برخوردارند ؛ برشمرد ؟ نمونه ی مورد نظر در کدامیک از چهار مقیاس مربوط به التزام عملی به نماز ، از عملکرد بهتری برخوردارند ؟ نگرش و میزان التزام عملی به نماز ، در بین افراد نمونه ، چگونه می باشد؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی - همبستگی است . جامعه آماری پژوهش ، کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور مرکز بافق (۷۰۰ نفر) بوده اند که از این تعداد ، ۸۰ نفر به صورت تصادفی انتخاب شده اند . جهت گردآوری اطلاعات ، از پرسشنامه های ذیل استفاده شده است :

۱- پرسشنامه هوش معنوی : این پرسشنامه در سال ۱۳۸۷ توسط عبدالله زاده با همکاری مهدیه کشمیری و فاطمه عرب عامری بر روی گروهی از دانشجویان ، هنجار شده ؛ که از ۲۹ عبارت تشکیل شده و پایایی آن برابر با ۰.۸۹ بدست آمده است . این پرسشنامه شامل دو عامل است که عامل اول ، با ۱۲ سؤال " درک و ارتباط با سرچشمه هستی " نامگذاری شد ، و عامل دوم با ۱۷ سؤال " زندگی معنوی با اتکاء به هسته درونی " نامیده شد . گویه ها به شکل جمله خبری بیان شده و براساس مقیاس لیکرت ، از " کاملاً مخالف " تا " کاملاً موافق " تنظیم گردیده است .

۲- مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز: این مقیاس در سال ۱۳۹۰ توسط جعفر انیسی تدوین گردیده و از ۵۰ عبارت ، در قالب جمله های خبری و چهار زیر مقیاس تشکیل شده است که این زیر مقیاس ها عبارتند از : اثربخشی نماز در زندگی فردی و اجتماعی ، توجه و عمل به مستحبات ، التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز ، مراقبت و حضور قلب در نماز . پاسخ های آن به شیوه لیکرت و به صورت ۵ گزینه ای از "هیچ وقت " تا " همیشه " تهیه شده است . برای ساخت این مقیاس ، مطالعه ای در یک نمونه ۴۰۰ نفری از نمازگزاران در دامنه سنی ۱۸ تا ۵۵ سال ، صورت گرفته .

نتایج بدست آمده نشان داده است که این مقیاس دارای روایی محتوا است. همچنین روایی همزمان آن با مقیاس های التزام عملی به اعتقادات مذهبی و جهت گیری مذهبی آپورت مورد تایید قرار گرفته است. این پرسشنامه از پایایی معادل ۰.۹۲ برخوردار می باشد.

یافته ها

جدول ۱: شاخص های توصیفی سن افراد گروه نمونه

متغیر	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
سن	۷۴	۱۸	۳۵	۲۱/۹۷	۳/۱۰۵

با توجه به داده های جدول فوق حداقل سن افراد برابر با ۱۸ و حداکثر برابر با ۳۵ سال است. میانگین سنی افراد گروه نمونه ۲۱.۹۷ و انحراف معیار آن ۳.۱۰۵ است.

جدول ۲: شاخص های توصیفی نمرات مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز

متغیر	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
اثر بخشی نماز در زندگی فردی و اجتماعی	۸۰	۴۸	۶۹	۶۰/۴۲	۴/۹۸۸
توجه و عمل به مستحبات	۸۰	۲۴	۵۵	۴۰/۴۸	۷/۰۳۰
التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز	۸۰	۳۳	۶۳	۵۳/۰۹	۶/۱۶۵
مراقبت و حضور قلب در نماز	۸۰	۳۳	۵۱	۴۲/۸۹	۴/۵۷۰
نگرش و التزام عملی به نماز	۸۰	۱۴۳	۲۳۳	۱۹۶/۸۸	۱۹/۸۸۶

با توجه به داده های جدول فوق حداقل نمره نگرش و التزام عملی به نماز برابر با ۱۴۳ و حداکثر برابر با ۲۳۳ است. میانگین نمره نگرش و التزام عملی به نماز برابر با ۱۹۶.۸۸ و انحراف معیار نمرات برابر با ۱۹.۸۸۶ است. شاخص های توصیفی مولفه های مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز نیز در جدول نشان داده شده است.

جدول ۳: شاخص های توصیفی نمرات هوش معنوی

متغیر	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
درک و ارتباط با سرچشمه هستی	۸۰	۳۶	۶۰	۵۳/۷۹	۵/۰۶۶
زندگی معنوی	۸۰	۳۶	۶۹	۵۵/۳۸	۷/۱۶۲
هوش معنوی	۸۰	۷۸	۱۲۹	۱۰۹/۱۶	۱۱/۲۷۳

جدول ۴: بررسی رابطه بین هوش معنوی و میزان التزام عملی به نماز

توزیع فراوانی	توزیع نسبی	توزیع کumulatif	توزیع کumulatif نسبی
ضریب همبستگی	۰/۵۱۲		
سطح معناداری	۰/۰۰۰۱		
تعداد	۸۰		

در پاسخ به سوال اصلی پژوهش که «چه نوع رابطه ای بین هوش معنوی و میزان التزام عملی به نماز وجود دارد؟» نتایج نشان داد با توجه به سطح معناداری که کمتر از خطای مفروض در پژوهش (۰.۰۱) است و با توجه به علامت ضریب همبستگی، رابطه بین دو متغیر معنادار و مستقیم است. به عبارت دیگر با افزایش هوش معنوی میزان التزام عملی به نماز نیز افزایش نشان می دهد.

جدول ۵: خلاصه تحلیل رگرسیون پیش بینی میزان التزام عملی به نماز بر حسب هوش معنوی

ملاک	مدل	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	R	R2	R2adj
هوش معنوی	رگرسیون	2631.297	۱	2631.297	27.707	.0001	.512a	.262	.253
	خطا	7407.591	۷۸	94.969					
	کل	10038.888	۷۹						

جهت پیش بینی میزان التزام عملی به نماز بر حسب هوش معنوی از رگرسیون هم زمان استفاده شد. در پاسخ به سوال فرعی اول که «برخورداری از هوش معنوی تا چه حدی می تواند در

التزام و تعهد عملی به نماز موثر باشد؟» نتایج نشان داد مقدار R^2 به دست آمده (۰.۲۶۲) است یعنی ۲۶.۲ درصد از واریانس متغیر میزان التزام عملی به نماز توسط نمرات هوش معنوی تبیین می شود. علاوه بر این، نسبت F محاسبه شده ($F(1,79)=1115.648, P<0/01$) در سطح اطمینان حداقل ۹۹ درصد معنادار است. بنابراین، می توان نتیجه گرفت که بین دو متغیر همبستگی معنادار وجود دارد. با مراجعه به آماره t و سطوح معناداری می توان بیان کرد که هوش معنوی می تواند به عنوان متغیر پیش بینی کننده التزام عملی به نماز به شمار آید.

جدول ۶: خلاصه ضرایب رگرسیون میزان التزام عملی به نماز

پیش بینی کننده ها	ضرایب استاندارد نشده	متغیر وابسته : میزان التزام عملی به نماز ضرایب استاندارد شده	t	p
عدد ثابت	52.026		4.769	0.0001
هوش معنوی	.290	.512	5.264	0.0001

جدول ۷: بررسی رابطه بین هوش معنوی و میزان التزام عملی به نماز

مراقبت و حضور قلب در نماز	التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز	توجه و عمل به مستحبات	اثر بخشی نماز در زندگی فردی و اجتماعی	ضریب همبستگی	هوش معنوی
.401	.516	.454	.396	ضریب همبستگی	
.0001	.0001	.0001	.0001	سطح معناداری	
80	80	80	80	تعداد	

جهت بررسی رابطه بین هوش معنوی و مولفه های مقیاس میزان التزام عملی به نماز از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. با توجه به سطح معناداری که در همه مولفه ها کمتر از خطای مفروض در پژوهش (۰.۰۱) شده است. در پاسخ به سوال فرعی دوم که «آیا بین هوش معنوی و مولفه های مقیاس التزام عملی به نماز رابطه وجود دارد؟» نتایج نشان می دهد که رابطه بین هوش معنوی و مولفه های مذکور معنادار است. با توجه به علامت ضریب همبستگی که مثبت

است ، رابطه بین هوش معنوی و متغیرها مستقیم است. به عبارت دیگر با افزایش میزان هوش معنوی همه مولفه های مقیاس التزام عملی به نماز نیز افزایش نشان می دهد.

جدول ۸ : مقایسه میانگین نمرات افراد در مقیاس های مختلف التزام عملی به نماز

مقدار F	انحراف معیار	میانگین	مولفه	سطح معناداری
59.420	4.45332	53.9512	اثر بخشی نماز در زندگی فردی و اجتماعی	.0001
	7.32267	42.1623	توجه و عمل به مستحبات	
	5.92810	51.0455	التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز	
	5.19366	48.7359	مراقبت و حضور قلب در نماز	

در پاسخ به سوال فرعی سوم که « نمونه ی مورد نظر در کدام یک از ۴ مقیاس مربوط به التزام عملی به نماز از عملکرد بهتری برخوردارند؟ » نتایج نشان می دهد که با توجه به سطح معناداری آزمون تحلیل واریانس که کمتر از خطای مفروض در پژوهش شده است . تفاوت معناداری بین میانگین تفاوت نمرات مولفه های مختلف مقیاس التزام عملی به نماز وجود دارد جهت بررسی تفاوت ها از آزمون تعقیبی دانت ۳ استفاده شده است.

جدول ۹ : بررسی تفاوت میانگین نمرات افراد در مقیاس های مختلف التزام عملی به نماز

تفاوت میانگین	متغیر	متغیر	سطح معناداری
11.78900	توجه و عمل به مستحبات	اثر بخشی نماز در زندگی فردی و اجتماعی	.000
2.90575	التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز		.004
5.21537	مراقبت و حضور قلب در نماز		.000
-8.88325	التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز	توجه و عمل به مستحبات	.000
-6.57362	مراقبت و حضور قلب در نماز		.000
-2.90575	مراقبت و حضور قلب در نماز	التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز	.004

با توجه به سطح معناداری آزمون تعقیبی تفاوت میانگین نمرات در کلیه مولفه ها معنادار است . با توجه به میانگین نمرات هر مولفه مشخص می شود که نمرات افراد در مولفه های اثر بخشی نماز در زندگی فردی و اجتماعی ، التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز، مراقبت و حضور قلب در نماز، توجه و عمل به مستحبات به ترتیب بیشتر است .

جدول ۱۰: مقایسه میانگین نمرات میزان التزام عملی به نماز با میانگین مقیاس

سطح معناداری	مقدار تی	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۰.۰۰۰۱	۲۱/۰۸۳	۱۹/۸۶۶	۱۹۶/۸۸	۸۰	التزام عملی به نماز

میانگین مقیاس با توجه به نمره حد متوسط و تعداد سوال ها برابر با ۱۵۰ در نظر گرفته شده است . در پاسخ به سوال فرعی چهارم که « نگرش و میزان التزام عملی به نماز ، در بین افراد نمونه چگونه است؟ » و جهت بررسی میانگین نمرات التزام عملی به نماز در گروه نمونه و مقایسه آن با میانگین مقیاس از آزمون تی تک نمونه ای استفاده شد . با توجه به سطح معناداری آزمون که کمتر از خطای مفروض در پژوهش (۰.۰۱) شده است بین میانگین نمرات گروه نمونه و میانگین مقیاس تفاوت معنادار وجود دارد .

بحث و نتیجه گیری

اعتقاد به نماز از بعد نظری و عملی برخوردار می باشد . بعد نظری به پذیرش قلبی نماز به عنوان یک امر واجب اشاره دارد ؛ اما بعد عملی علاوه بر پذیرش قلبی نماز ، به انجام و ادای آن ، در عمل نیز اشاره دارد . به این معنی که فرد مسلمان سه مرتبه در روز، در اوقات معینی جهت ادای نماز آماده شده و عملاً اقدام به برگزاری آن می نماید و به مواردی مانند ؛ اثربخشی نماز در زندگی فردی و اجتماعی ، توجه و عمل به مستحبات ، التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز ، مراقبت و حضور قلب در نماز که به عنوان ابعاد التزام عملی به نماز مطرح گردیده ، توجه دارد . نماز بعنوان بزرگ ترین و والاترین عمل دینی و مذهبی ، عرصه ی ظهور و بروز هوش معنوی در عمل و رفتار فرد نمازگزار است . نتایج تحقیق حاضر ، در پاسخ به سوال اصلی پژوهش (جدول شماره ۴) نشان می دهد که بین دو متغیر هوش معنوی و نگرش و التزام عملی به نماز رابطه مستقیم وجود دارد . به عبارت دیگر با افزایش هوش معنوی ، میزان التزام عملی به نماز نیز افزایش نشان می دهد . همچنین نتایج تحقیق (جدول شماره ۳) نشان می دهد که افراد نمونه از ویژگی هایی که معرف هوش معنوی هستند ؛ مانند درک و ارتباط با سرچشمه هستی و زندگی معنوی ، برخوردار بوده و میانگین نمرات

هوش معنوی برابر با (۱۰۹.۱۶) می باشد . نتایج تحقیق (جدول شماره ۷) نشان می دهد رابطه بین هوش معنوی و متغیرهای مربوط به التزام عملی به نماز مستقیم است . به عبارت دیگر با افزایش میزان هوش معنوی همه مولفه های مقیاس التزام عملی به نماز یعنی اثر بخشی نماز در زندگی فردی و اجتماعی، التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز، مراقبت و حضور قلب در نماز، توجه و عمل به مستحبات نیز افزایش نشان می دهد و نمرات افراد (جدول شماره ۹) در هریک از این مؤلفه ها به ترتیب ، بیشتر است . براساس نتایج ، (جدول شماره ۱۰) از آنجا که میزان میانگین (۱۹۶.۸۸) به دست آمده توسط گروه نمونه بیشتر از حد متوسط مقیاس (۱۵۰) می باشد ، می توان بیان کرد که گروه نمونه مورد مطالعه از وضعیت بسیار مطلوبی در التزام عملی به نماز برخوردار است .

منابع

- امیدوی ارجنگی ، مجتبی . (۱۳۸۱) . نماز ، جوانان ، دین باوری (مجموعه مقالات برگزیده هم اندیشی فرهیختگان جوان) ج ۱ . چاپ اول . تهران : ستاد اقامه نماز .
- جوادی آملی ، عبدالله . (۱۳۸۶) . رازهای نماز . چاپ دهم ، قم : نشر اسراء .
- حسین دخت ، آرزو . فتوحی آشتیانی ، علی . تقی زاده ، محمد احسان . (۱۳۹۲) . رابطه هوش معنوی و بهزیستی معنوی با کیفیت زندگی و رضایت زناشویی . فصلنامه روانشناسی و دین ، ۶ (۲) ، ص ۷۴-۵۷
- حق شناس ، مرتضی . نوربالا ، احمدعلی . اکابری ، سید آرش . نجاتی لائین ، وحید . صالحی ، منصوره . طیبی ، زهرا . (۱۳۸۹) . بررسی رابطه هوش معنوی و سبک های دلبستگی دانشجویان . فصلنامه اخلاق پزشکی ، ۴ (۱۴) ، ص ۱۸۱-۱۶۷
- راشدی ، حسن . (۱۳۸۰) . نمازشناسی ، جلد ۱ ، چاپ سوم ، تهران : ستاد اقامه نماز
- رجایی ، علیرضا . (۱۳۸۹) . هوش معنوی : دیدگاه ها و چالش ها . فصلنامه پژوهشنامه تربیتی ، ۷ (۲۲) ، ص ۴۹-۲۱
- زارع ، حسین . پدرام ، احمد . شیروانیان ، الهه . (۱۳۹۱) . پیش بینی هوش معنوی دانشجویان از روی صفات شخصیتی آن ها . فصلنامه تحقیقات علوم رفتاری ، ۱۰ (۱) ، ص ۶۸-۵۹
- صمدی ، پروین . (۱۳۸۵) . هوش معنوی . فصلنامه اندیشه های نوین تربیتی . ۲ (۳و۴) ، ص ۱۱۴-۹۹
- عبدالله زاده ، حسن . باقرپور ، معصومه . بوژ مهرانی ، سمانه . لطفی ، محدثه . (۱۳۸۸) . هوش معنوی (مفاهیم ، سنجش و کاربردهای آن) ، چاپ اول . تهران : مرکز نشر روان سنجی
- غباری بناب ، باقر . سلیمی ، محمد . سلیمانی ، لیلا . نوری مقدم ، ثنا . (۱۳۸۶) . هوش معنوی . فصلنامه علمی - پژوهشی اندیشه نوین دینی . ۳ (۱۰) ، ص ۱۴۷-۱۲۵
- گودرزی ، کورش . سهرابی ، فرامرز . فرخی ، نورعلی . (۱۳۹۱) . اثربخشی تعاملی هوش معنوی و آموزش مهارت های زندگی بر بهبود نگرش های دانشجویان نسبت به مهارت های زندگی . فصلنامه اندیشه های تازه در علوم تربیتی ، ۷ (۴) ، ص ۷۴-۶۳
- مهرابی ، ابراهیم . (۱۳۹۲) . اقتراح (پیشنهادی) در متافیزیک هوش معنوی در اسلام . دوفصلنامه علمی - پژوهشی انسان پژوهی دینی . ۱۰ (۲۹) ، ص ۳۰-۵

- Amrai ،K. Farahani،A. Ebrahimi ، M .Bagherian ، V.(2011) "Relationship between personality traits and spiritual intelligence among university students "procedia- Social and behavioral sciences, 15, 609-612.
- Crompton ، M. (1999) "Children ، Spirituality and Religion" – A Training Pack- Child Abuse Review , 8 ,289-290
- Emmons RA. Is spirituality an intelligence? Motivation, cognition, and the psychology of ultimate concern .International Journal for the Psychology of Religion 2000, 10(1), 3-26.
- Halama ، P. Strizenec ، M. (2004) ، Spiritual or Both ؟ Theoretical considerations on the nature of " Higher" intelligences ،studia psychological ،46 (3), 239.
- Rostami ، A. M. Cheraghali Gol ، H. (2014) "Prediction of Marital Satisfaction based on Spiritual Intelligence". World Conference on Educational Sciences – WCES2013. procedia-Social and Behavioral Sciences 116. p 2573-2577.
- Kadkoda،M., Jahani, H. (2012). Problem – Solving capacities of spiritual intelligence for artificial intelligence" . (International conference of cognitive Science). Procedia- Social and behavioral sciences, 32, 170- 175
- Mohammadyari, G. (2012)." Relationship between parent،s Spiritual intelligence ، level of Education and Children،s Mental Health". (international conference on education and educational psychology) . Procedia- Social and behavioral sciences, 69 , 2114- 2118 .
- Nasr، S. (1987). Islamic Spirituality. published in USA and Canada by Roulledge.
- Zohar،D. & Marshall، I.(2000). SQ: spiritual intelligence :The ultimate intelligence . New York ،NY. USA : Bloomsbury
- Zohar ، D.(2010). Exploring Spiritual capital. AN Interview With Danah Zohar Spirituality Higher Education, 5(5) , 1.
- Vaughan، F.(2003). "What is Spiritual Intelligence" ?Journal of Humanistic psychology ، 42(2) , 16- 33.